

**ПОЛИТИКАТА НА БЪЛГАРСКАТА КОМУНИСТИЧЕСКА ПАРТИЯ
ЗА МОДЕРНИЗИРАНЕ НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО
В ДОБРУДЖА (1951 – 1956)**

Цветолин НЕДКОВ

Abstract: *The article reveals the policy of the Bulgarian Communist Party for modernization of agriculture in Dobrudzha from 1951 to 1956. The main goal of this policy was to solve production problem in the country. The study is based on archival documents and available historical literature.*

Key words: *agriculture, modernization, production problem*

JEL: N94

Внимателният преглед на съдържанието на историческите съчинения, които разглеждат развитието на Добруджа след 9 септември 1944 г. показва недвусмислено, че в тях въпросът за политиката на Българската комунистическа партия (БКП) за модернизиране на селското стопанство в областта от 1951 до 1956 г. е осветлен периферно. Изследванията на Владимир Мигев (Migev, 1988, pp. 253 - 264) и Цветолин Недков (Nedkov, 1989a, pp. 145 – 158; Nedkov, 1991b, pp. 148 - 158) се базират преди всичко на архивни документи, но са написани според изискванията на българската историография до 10 ноември 1989 г., а тези на Иван Занов (Zanov, 2004, pp. 105 - 124.) и Кольо Герджиков (Gerdzиков, 2012.) след това. Последният се основава преди всичко на мемоарната литература и спомените на съвременниците, като изложението му е в публицистичен стил и се отнася само за бившите Толбухинска, Балчишка, Генералтошевска и Тервелска околия. Иван Занов пък визира бившите Силистренска, Тутраканска и Дуловска околия, но той не използва данни от един от основните архивни фондове – този на ЦК на БКП, който се намира в Централният държавен архив – София. Това наложи да се проучат, систематизират и анализират редица автентични и разнородни извори, най-вече архивни източници, а също така и литературата по проблема. Темата е разработена главно върху основата на документи, съхранявани в Централен държавен архив – София и регионалните държавни архиви във Варна, Русе, Добрич и Силистра. Използваните в труда архивни източници, свързани с ЦК на БКП, Министерския съвет, Министерството на земеделието,

Окръжните комитети на БКП и Окръжните народни съвети във Варна и Русе, Околийските комитети на БКП в Толбухинска, Силистренска, Тутраканска, Балчишка, Генералтошевска, Тервелска и Дуловска околии, съдържат важни сведения, които хвърлят повече светлина върху разработвания проблем. Главната цел на изследването е да се осветлят основните му аспекти. Посоченият хронологически период е исторически обособен. Долната му граница съвпада с излизането на 236-то постановление на Министерският съвет и ЦК на БКП „За развитието на селското стопанство, водоснабдяването и електрификацията на Добруджа” от 8 март 1951 г. То добива известност под наименованието План или Програма за преобразяване на Добруджа, или Червенковски план за преобразяване на Добруджа. За горна граница приемам есента на 1956 г., когато МС публикува в централната преса съобщение, в което се казва, че в основни линии постановлението е реализирано. Надявам се, че това историческо изследване ще допринесе за попълното изясняване на този важен проблем от Най-новата история на Добруджа.

За да се разреши и то успешно продоволственият проблем в страната, според БКП се налага да се модернизира българското селско стопанство, най-вече това в Добруджа, но за да стане това, то трябва да се кооперира (колективизира) и на първо време да се масовизира. За това усилията се насочват в тази посока. До края на 1950 г. в областта главно чрез натиск, в т. ч. и икономически, се основават 378 ТКЗС-та с 56 451 кооператори и 2 849 644 дка обработваема земя, което представлява 70 % от земеделските стопанства и 51 % от обработваемата земя. В Толбухинска и Балчишка околии кооперираната земя е над 75 % от обработваемата земя¹. В областта са създадени 18 МТС-та, които разполагат с 813 трактора, 979 тракторни плуга, 277 тракторни редосеялки, 286 тракторни култиватора, 170 тракторни брани, 323 тракторни сноповързачки, 632 вършачки и много други земеделски машини². Масовото коопериране (колективизиране) на добруджанските околии създава условия за социалистическо модернизиране на селското им стопанство. Към това насочва и тежкото положение с продоволственият баланс на страната. От 1945 г. насам всички реколти от зърнените култури са слаби, а добивите от същите през 1946 и 1949 – катастрофални. Реколтата през 1950 г. отново е слаба. БКП и правителството са убедени, че остротата на зърнения проблем може да се преодолее най-добре чрез решителен подем на селското стопанство в Добруджа, тъй като възможностите за това там са най-големи, значително по-големи отколкото в останалите региони на страната (Migev, 1988a, pp. 254-255.). Социалистическото модернизиране на селското

¹ Централен държавен архив – София, ф. 1Б, оп. 6, а. е. 1 135, л. 12.

² Пак там.

стопанство в Добруджа ще допринесе за това, като за същото ще спомогне и подобряването на битата на добруджанското население, особено на селското, с водоснабдяването и електрифицирането на селищата им и изграждането в тях на нови училищни сгради, читалища, културни и здравни заведения.

През лятото на 1950 г. Вълко Червенков – първи секретар на ЦК на БКП и министър-председател поставя задача до октомври с.г. да се изработи специално постановление за Добруджа. За това решение безспорно силно влияние оказва и изпълнението по това време на Сталинският план за преобразяване на природата в СССР, приет от съветското правителство и ЦК на ВКП (б) през октомври 1948 г. и допълнен през 1950 г.³. С решение на ЦК на БКП се създава комисия, която да ръководи и направлява подготвянето на постановлението за Добруджа. Комисията е в състав: Георги Трайков, Титко Черноколев, Кирил Лазаров, Карло Луканов, Димитър Димов, Георги Панов, Кимон Георгиев и Благой Попов. Това са висши партийни и държавни дейци⁴.

На 1 февруари 1951 г. ПБ на ЦК на БКП одобрява проекта за постановление на МС и ЦК на БКП „За развитието на земеделието, водоснабдяването и електрификацията на Добруджа”. Препоръчва то да се внесе за разглеждане и приемане на заседание на МС⁵. На заседание на МС от 22 февруари 1951 г. се приема 236-то постановление „За развитието на селското стопанство, водоснабдяването и електрификацията на Добруджа”. По него се правят корекции, като окончателно то се утвърждава на 8 март 1951 г. Обнародва се във вестник „Работническо дело” на 14 април 1951 г. и във вестник „Известия” (Държавен вестник) – 17 април 1951 г. Това постановление е широкообхватна регионална програма за модернизирание на селското стопанство в Добруджа и за съществено подобряване на битата на добруджанското население (Migev, 1988a, p. 255). Постановлението съдържа няколко раздела, които са детайлно разработени⁶. По нататък в изложението се спирам само върху тези, които са свързани с модернизирането на селското стопанство в областта.

С цел да се превърне в основна зърнена база на страната, с достатъчно засъдени технически култури и развито животновъдство и за повишаването на

³ Държавен архив – Варна, ф. 2Б, оп. 1, а. е. 36, л. 8; История на комунистическата партия на Съветския съюз. Т. 5. С., 1982, с. 191 – 192.

⁴ ЦДА – София, ф. 89, оп. 51, а. е. 28а, л. 1.

⁵ ЦДА – София, ф. 1Б, оп. 6, а. е. 1 235, л. 1.

⁶ За развитието на селското стопанство, водоснабдяването и електрификацията на Добруджа. 236-то Постановление на Министерския съвет и ЦК на Българската комунистическа партия от 8 март 1951 г. Министерство на земеделието. Земиздат. С., 1951, 76с.

благосъстоянието на населението на Добруджа, МС и ЦК на БКП поставят за реализиране редица задачи. Тук те са представени в обобщен вид.

Цялостно внедряване на тревополната система с всичките ѝ звена наред с изграждането на защитни горски пояси и залесяване на голи и опороеани терени. За борба против сушата и вредното въздействие да се изградят полезащитни горски пояси – държавни и такива в земите на ТКЗС и ДЗС. Държавните пояси да са 9 и дълги близо 800 км, а полезащитните горски пояси да са на площ от 236 хил. дка. Те се изграждат и стопанисват от ТКЗС и ДЗС, като 25% от тези лесонасаждения могат да бъдат от плодни дръвчета или храсти. ТКЗС-тата и ДЗС –тата могат да сключват договори с МТС-тата за механизизирана обработка на поясите. За създаването на полезащитните горски пояси и тяхното отглеждане се създават специални бригади и звена⁷.

Разработва се разгърнатата програма за снабдяването със семена от горски и плодови видове, за производството на фиданки, за създаването на необходимите расадници и др. възлагат се и конкретни задачи на БАН, Селскостопанската академия „Г. Димитров“, други научни институти и звена по отглеждането на полезащитните горски пояси в Добруджа.

В отделен раздел се акцентира върху разширяването на поливните площи в областта, чрез изграждането на напоителни системи, канали, кладенци, малки язовири (микроязовири) и помпени станции. Планира се да се изградят Попино-Гарванската, Айдемирската, Шабленската, Дуранкулашката и Батовската напоителни системи⁸.

Няколко много разгърнати раздела се отнасят до агротехниката на селскостопанското производство. В тази връзка се разработват детайлно нови моменти в технологията: задължителна подметка (преобръщане) на стърнищата, задължителна дълбока есенна оран, снегозадържане, регламентират се предсеитбениите подготовки и броят на окопаванията на растенията, използване на естествени и изкуствени торове. ТКЗС-тата и ДЗС-тата в Добруджа трябва да се земеустроят и в тях да се въведат специални тревополни сеитбообращения⁹.

Специални мерки се предвиждат за утвърждаването на сортовото производство, за създаването на семенни и сортоизпитвателни участъци в ТКЗС –тата и ДЗС-тата, за подобряването на селекцията и научноизследователската работа¹⁰.

⁷ Пак там, с. 2 – 16.

⁸ Пак там, с. 17 – 29.

⁹ Пак там, с. 29 – 46.

¹⁰ Пак там, с. 46 – 54.

С постановлението се създава Добруджански селскостопански научен институт „Вълко Червенков” край Генерал Тошево, като за целта се преустройва Районният земеделски изследователски институт в Толбухин, който се премества в ДЗС „Петлешково” край Генерал Тошево¹¹.

В специален раздел се разработват проблемите на изграждането на материално-техническата база на селското стопанство в областта и нейното кадрово обезпечаване със специалисти. Поставя се задачата да се изградят 10 нови МТС–та, да продължи с предимство снабдяването на добруджанските МТС–та с необходимата техника. Всяко МТС да бъде обзаведено в кратък срок с ремонтна работилница, хангари и жилищни помещения за персонала. Да се достигне 80 % механизированост на полските дейности. Към добруджанските МТС–та да се изградят агролесомелиоративни бригади, които да извършат подготовката на почвата за полезащитните горски пояси и горските насаждения, да се грижат за опазването на същите от болести и неприятели¹².

За осигуряването на необходимите кадри се задължават Комитета за наука, изкуство и култура (КНИК), МЗ, МГ, Министерството на народната просвета (МНП)¹³.

За оперативно ръководство на изпълнението на Постановлението за Добруджа се създава правителствена комисия в състав: председател – Г. Трайков, подпредседател на МС и членове: К. Лазаров, министър на финансите, И. Винаров, министър на строежите, Н. Стоилов, министър на земеделието, К. Георгиев, министър на електрификацията, А. Югов, министър на тежката промишленост, С. Тончев, министър на комуналното стопанство и благоустройството, Д. Ганев, министър на външната търговия и Г. Попов, председател на ДПК. За общ отговорник за изпълнението на Постановлението се определя Михаил Андреев – бивш заместник. – председател на Сталинския (Варненски) окръжен народен съвет. Тази длъжност след това се преименува на пълномощник на МС¹⁴.

След обнародването на Постановлението за Добруджа Окръжните комитети на БКП в Сталин и Русе, Околийските комитети на БКП в Толбухин, Силистра, Тутракан, Балчик, Тервел, Генерал Тошево и Дулово организират широка разяснителна работа по запознаването на добруджанци с разделите. Провеждат се стотици събрания на местните организации на БКП, дружбите на БЗНС, организациите на ОФ, на жените, на младежите, пионерската организация „Сеп-

¹¹ Пак там, с. 54 – 56.

¹² Пак там, с. 56 – 63.

¹³ Пак там.

¹⁴ ЦДА – София, ф. 13, оп. 11, а. е. 87, л. 1 – 6; Държавен архив – Добрич, ф. 1 085, оп. 1, а. е. 36, л. 1.

темврийче”, ТКЗС, ДСЗ, МТС, общоселски и махленски събирания¹⁵. Постановлението намира широк отзвук не само в областта, но и в останалите части на страната¹⁶. Всички министерства и централни ведомства, които са ангажирани с Постановлението за Добруджа, разработват конкретни програми за изпълнението на разделите му¹⁷.

На 28 май 1951 г. в Силистра се провежда Окръжна конференция. На нея присъстват представители на всички министерства, ангажирани с изпълнението на Постановлението за Добруджа, ръководни кадри и специалисти от окръжния център и добруджанските околии, които влизат в състава на Русенски окръг. На конференцията се решава Русенският окръжен народен съвет, Околийските народни съвети в Силистра, Тутракан и Дулово, съвместно с централните ведомства да разработят годишни и месечни програми на окръга, като цяло и за всяка околия по отделно. Решава се още да се обяви съревнование на четирите добруджански околии на Сталински окръг (Толбухинска, Балчишка, Генералтошевска и Тервелска околии) по изпълнението на Постановлението за Добруджа¹⁸.

Окръжна конференция под наслов „Да превърнем в живо дело величествената програма за преобразяване на Добруджа” се провежда на 30 май в Толбухин (дн. Добрич)¹⁹.

Два пленума на Окръжния комитет на БКП в Сталин (май и септември 1951 г.) са посветени на Постановлението за Добруджа. Провеждат се пленуми на Околийските комитети на БКП, сесии на Околийските народни съвети, на които се приемат програми за неговото изпълнение²⁰.

През есента на 1951 г. се подготвя почвата за засаждането на държавните горски пояси, които се засаждат през пролетта на 1952 г. В земите та ТКЗС-тата и ДЗС-тата до края на 1951 г. се залесяват 16 808 дка полезащитни горски пояси и се залесяват 20 400 дка голи горски и опороени земи. Отглеждането на поясите в кооперативните и държавните земеделски стопанства е предоставено на създадените агролесомелиоративни бригади и звена. Поддържането им е свър-

¹⁵ Държавен архив – Варна, ф. 1Б, оп. 1, а. е. 242, л. 21; Държавен архив – Русе, ф. 1Б, оп. 1, а. е. 331, л. 6.

¹⁶ Отечествен фронт, бр. 2 092, 15 април 1951; Земеделско знаме, бр. 1 432, 15 април 1951; Сталинско знаме(Варна), бр. 92, 17 април 1951; Дунавска правда (Русе), бр. 91, 18 април 1951.

¹⁷ ЦДА – София, ф. 89, оп. 31, а. е. 210, л. 26 – 42.

¹⁸ ДА – Русе, ф. 2Б, оп. 1, а. е. 242, л. 391; Дунавска правда (Русе), бр. 25, 30 май 1951.

¹⁹ ДА – Варна, ф. 2Б, оп. 1, а. е. 43, л. 210 – 217.

²⁰ Пак там, а. е. 36, л. 1 – 12, 37 – 51; а. е. 72, л.13; ДА – Русе, ф. 2Б, оп. 1, а. е. 391, л. 121.

зано с голямо напрежение, тъй като работната ръка в ТКЗС-тата не достига и често бригадите и звената се използват за извършването на неотложните земеделски работи. Въпреки трудностите се полага началото на изграждането на полезащитните горски пояси.

До края на 1951 г. в Добруджа се земеустройва 54,8% от общата обработваема земя, вместо предвидените 30%. Това означава, че са определени границите на земите на изградените добруджански ТКЗС-та и ДЗС-та, очертани са трасетата на държавните и полезащитните горски пояси, които трябва да се изградят в техните землища, а така също и на напоителните системи и съоръжения и на др. Земеустройват се 247 ТКЗС – та и 16 ДЗС-та, като в тях се въвеждат преходни тревополни сеитбообръщения и планът за засяването на тревните семена е изпълнен 107 %. Започва да се работи за повишаването на агротехниката и общата култура на полевдството. Планът за подметка на стърнищата се изпълнява 92%, за дълбоката есенна оран – 68%, над 500 т оборски тор се разхвърля върху нивите. Извършва се снегозадържане върху 210 000 дка и се осигуряват достатъчно количества високопродуктивни семена за 1952 г. Получените добиви в ТКЗС –тата през 1951 г. са средно с 20 до 40 % по-високи от тези на частните земеделски стопани. Средните добиви от пшеницата в Добруджа през с.г. са между 175 – 180 кг на декар. Отделни ТКЗС-та и бригади получават високи за България по това време добиви. Така например ТКЗС-то в село Паскалево, Толбухинска околия, от 10 500 дка получава по 240 кг пшеница от декар, а от 400 дка – по 350 кг на декар. ТКЗС-то в село Дропла, Балчишка околия, получава от цялата площ с пшеница по 200 кг от декар, а ТКЗС-то в село Зърнено, Тервелска околия по 194 кг от декар. Такива добиви не са получавани дотогава в областта. Причината за това не е само прилаганата съветска агротехника, а преди всичко благоприятната климатична обстановка през 1951 г.

В бившето ДЗС „Петлешково” се открива Добруджанският селскостопански научноизследователски институт „Вълко Червенков”. В началото на изпълнението на Постановлението за Добруджа се допускат слабости, подценяват се част от задачите от страна на някои министерства и местни народни съвети, като стават причина за неизпълнението на запланувани мероприятия. За тяхното отстраняване МС приема на 26 ноември 1951 г. 1 433-то постановление, с което се задължават заангажираните министерства и Окръжните народни съвети в Сталин и Русе да вземат мерки за преодоляването на слабостите²¹.

От втората половина на 1952, през 1953 и 1954 г. като цяло не се изпълнява заплануваното по Постановлението за Добруджа. Причините за това са комп-

²¹ ДА – Варна, ф. 2Б, оп. 1, а. е. 72, л. 102, 127; а. е. 73, л. 50; ДА – Русе, ф. 2Б, оп. 1, а. е. 241, л. 19 – 25; а. е. 391, л. 6 – 23; ДА – Добрич, ф. 1 085, оп. 1, а. е. 24, л. 257 – 260.

лексни. Те безспорно за продукт на общественоеикономическото развитие на страната по това време и най-вече на шаблонното прилагане на съветския (сталински) модел на социализма. Командно административната система, централизмът, грешките на субективния фактор, системното нарушаване на принципа на материалната заинтересованост спрямо заетите в селското стопанство, превръщането му в основен източник на средства за ускорено индустриално развитие на страната е основната причина. Успоредното изграждане на тежката индустрия през първия петгодишен план води до сериозни финансови затруднения в края на петилетката. Ето защо намаляват и сумите, които се влагат за изпълнението на Постановлението за Добруджа. В тази връзка с 259-то постановление на МС от 9 декември 1953 г. се разрешава на заангажираните министерства с изпълнението на Постановлението за Добруджа, да удължат сроковете за реализирането му с 2 – 3 години, но не по-късно от края на втория петгодишен план²². През 1954 г. в помощ на Михаил Андреев се назначават двама помощника: Михаил Костов, който отговаря за изпълнението на Постановлението за Добруджа в Толбухинска, Балчишка, Генералтошевска и Тервелска околии и Неделчо Христов, отговарящ за същото, но в Силистренска, Тутраканска и Дуловска околии²³.

До края на 1954 г. са създадени 64 833 дка държавни горски пояси от планираните 83 175 дка, или това прави 77,90%. В земите на ТКЗС-тата и ДЗС-тата се изграждат 75 900 дка полезащитни горски пояси, или 72% от определената площ. От направените инвентаризации на същите през 1953 и 1954 г. се установява, че като цяло те не са в добро състояние. Само 30% от тях удовлетворяват. Това се дължи на обстоятелството, че не достигат специалисти агролесомелиоратори, които да ръководят и контролират процеса на изграждането на полезащитните горски пояси, кооператорите от изградените и действащи агролесомелиоративни бригади и звена все още не са придобили необходимия практически опит, не навсякъде е създадена оптимална организация на труда, отделни ръководства на ТКЗС и ДЗС не са напълно убедени в положителната роля на полезащитните горски пояси. За тяхното изграждане до края на 1954 г. се влагат 14 млн. лева. Пропаднали са 17 310 дка на стойност 3 100 000 лева²⁴.

Прилагането на постиженията на агротехниката и повишаването на общата култура на земеделието (предимно на съветските такива) е основна задача на добруджанските кооператори, която произтича от един от разделите на Постановлението за Добруджа. Новата агротехника се внедрява в селското стопанство

²² ЦДА – София, ф. 136, оп. 13, а. е. 289, л. 1-14.

²³ Пак там.

²⁴ ДА – Добрич, ф. 1 085, оп. 1, а. е. 28, л. 11.

на областта като задължителна, въпреки че в началото е непозната и неприлага-на като цяло система от агротехнически мероприятия, чието усвояване изисква продължителен период от време. Въвеждането ѝ се съпътства с моменти на увлечения. Преди всичко е налице един общ момент на форсиране, без да се изучат конкретните аспекти в отделните райони при наличието на малко квалифицирани специалисти (Migev, 1988a, pp. 256 – 258.).

Като едно от най-важните агротехнически мероприятия се счита въвеждането на издържани в агротехническо отношение и отговарящи на почвено-климатичните условия сеитбообороти. Съгласно Постановлението за Добруджа се въвеждат осемполни и дванайсетполни сеитбообращения. Едно от основните звена на тревополната система на земеделието е напояването на основата на използването на водите от местен отток, чрез малки язовири и водохранилища, напоителни системи. Въпреки трудностите до края на 1954 г. се построяват 20 микроязовира, Батовската напоителна система с 5 000 дка поливна площ, отводнителната система на Айдемирската низина с 30 000 дка напоявана площ, завършен е първият етап от строителството на Шабленската и Дуранкулашката напоителни системи.

Още при земеустройването и въвеждането на тревополните сеитбообращения в Добруджа се допуска твърде голям схематизъм и шаблон. Съвсем погрешно още в началото тревното семепроизводство се насочва към осигуряване на полските, а не на фуражните култури. Прилагането на мероприятията на тревополната система в масовата практика на добруджанското селско стопанство показва, че шаблонното пренасяне на агротехническите операции по административен натиск може да нанесе огромни вреди. За правилното използване на тревното поле в сеитбообращението се провеждат опити в Добруджанския селскостопански научноизследователски институт „Вълко Червенков“ край Генерал Тошево. Те по безспорен начин доказват, че поради особеностите на климата в областта внедряването на тази система е икономически неоправдано. По време на нейното прилагане при засяването на тревните смеси ТКЗС–тата и ДЗС–тата понасят чувствителни загуби. Наблюдава се една неоправдана тенденция към намаляването на засетите площи с основни зърнени култури, свързана преди всичко с въвеждането на тревополната система на земеделие. Въз основа на това МС е принуден да даде указания това мероприятие да не се прилага²⁵.

Плод на централизирано регламентиране е задължаването на добруджанските ТКЗС–та и ДЗС–та да отглеждат памук и рапица. До късна есен площите с

²⁵ ДА – Добрич, ф. 1 085, оп. 1, а. е. 28, л. 13; Държавен архив – Силистра, ф. 583, оп. 1, а. е. 28, л. 14.

памук не могат да узреят, а добивите от рапица са ниски – 40 -60 кг от декар, докато интензивните и рентабилните култури са застъпени по-малко.

Специално място в Постановлението за Добруджа се отделя на обработката на почвата. Докато по отношение на въвеждането на тревополните сеитбообращения, напояването и употребата на естествени и изкуствени торове постигнатите резултати не удовлетворяват, то по отношение на обработката на почвата (подметка на стърнищата и есенната дълбока оран) те са по-добри. Подметката на стърнищата по това време се налага от обстоятелството, че тогава МТС –тата не разполагат с необходимия брой земеделски машини и инвентар, за да могат навреме да извършат дълбоката есенна оран. Постепенно подметнатите площи съвсем намаляват, тъй като се увеличава броят на тракторите и се преминава към дълбоката есенна оран. На нея кооператорите започват да гледат като на важно мероприятие за подобряването на структурата на почвата, без което останалите от комплекса агротехнически мероприятия не дават необходимия икономически ефект.

Изпълнението на плана за дълбоката есенна оран зависи изключително от работата на МТС. В стремежа си да изпълнят на всяка цена плановете не малка част от трактористите орат некачествено. Подписват се актове без да се измерва извършената работа, отчитат се неизвършени операции. Все пак с въвеждането на есенната дълбока оран се полага началото на постепенното почистване на блоковете от плевелите, които за Добруджа по това време представляват истинска напаст.

До края на 1954 г. в областта се откриват 7 нови МТС-та, с което техният брой достига 27. В тях има 1 800 трактора (приравнени към 15 к.с.) и над 400 комбайни. През тази година се постига 76% механизизираност на основните земеделски дейности. Отделни добруджански околии постигат и по-висок процент на механизизираност. Например в Генералтошевска околия той е 92,3% и в Балчишка околия – 82,2%²⁶. В съществуващите добруджански МТС-та има много сериозни проблеми: те нямат необходимата техническа помощ. Ремонтните им бази са на равнището на занаятчийски работилници. Остър е недостигът както на квалифицирани работници за ремонтите, така и на добри механизатори. Поради ниското заплащане и много тежките условия на работа има огромно текучество сред трактористите. Постоянното мнозинство от механизаторите през този период са млади неопитни млади хора, които все още усвояват техниката. Поради това машините често излизат от строя в разгара на кампаниите и провалят сроковете и плановете на отделните ТСЗС-та, но и на цели околии. Не е

²⁶ ДА – Добрич, ф. 1085, оп. 1, а. е. 18, л. 14.

добро и качеството на механизаторската работа. Особено остър е проблемът в първите години с разпиляването на зърното от комбайните. Между ТКЗС и МТС възникват противоречия – договорите между тях често се изпълняват формално. Въпреки всички трудности и проблеми на МТС според Владимир Мигев това е едно изключително време, в което се натрупва огромен опит в механизацията на селскостопанското производство и в организацията на трудовия процес (Migeв, 1990b, pp. 209).

През 1954 г. се получават следните средни добиви в добруджанските околии на Сталински окръг: пшеница – 118,4 кг от декар, ечемик – 156 кг от декар, царевица – 158 кг от декар и слънчоглед – 94 кг от декар. Това ще рече, че получените добиви през т.г. са по-ниски от колкото тези през 1951 г., т.е. през първата година от прилагането на Постановлението за Добруджа. Тогава климатичните условия са много добри. Всичко това показва, че на този етап все още агротехниката не се е превърнала в решаващ фактор за увеличаване на производството на основните зърнени култури. В този период обаче се поставя началото на големия прелом в прилагането на културата на добруджанското земеделие и това има огромно значение (Migeв, 1986a, p. 260.).

Освен регламентиранията мероприятия в Постановлението за Добруджа в земеделската практика на областта си пробиват път и следните дейности: за първи път през 1953 г. се използва самолетното торене, а в 1954 г. започва борбата с хербициди срещу плевелите по пшеницата. Правят се опити за отглеждането на някои култури чрез квадратно-гнездова сеитба и допълнително опрашване. Първата операция не може да намери приложение и скоро е изместена от други начини за засяване на окопните култури²⁷.

Изпълнявайки решенията на Шестият конгрес на БКП (25 февруари – 3 март 1954 г.) и на Януарският пленум на ЦК на БКП (1955 г.) МС създава необходимите условия за активизирането на изпълнението на Постановлението за Добруджа²⁸. За тази цел до края на 1954 г. се осигуряват 120 млн. лева, а за 1955 г. – 124 млн. лева (Migeв, 1988a, p. 261.). Правителствената комисия за оперативно ръководство на изпълнението на Постановлението за Добруджа, на заседания, които провежда на три или шест месеца, разглежда реализирането му и своевременно набелязва мерки за отстраняване на допуснатите слабости, регламентира и ускорява доставките на необходимите съоръжения, обезпечава кадрово строителните организации²⁹.

²⁷ Новая България, 7/1954, с. 8.

²⁸ ДА – Варна, ф. 2Б, оп. 1, а. е. 198, л. 52 – 54.

²⁹ ЦДА – София, ф. 136, оп. 19, а. е. 507; а. е. 67

На 14 септември 1956 г. Министерският съвет разглежда подготвеното от Централното статистическо управление съобщение за пресата относно резултатите от изпълнението на Постановлението за Добруджа. Министерският съвет решава то да се обнародва, като в него се подчертае, че в основни линии постановлението е реализирано и довършителните дейности по него ще се извършат в близките години със средства на бюджетите на добруджанските околийските народни съвети³⁰.

До есента на 1956 г. в Добруджа се изграждат 75 906 дка държавни горски пояси, 79 318 дка полезащитни горски пояси в земите на ТКЗС и ДЗС и се залесяват 46 042 дка голи горски и опороещи площи³¹. След 1956 г. в продължение на години се извършват подобрения на поясите, в резултат на което те подобряват защитните си функции, получават подходяща ажурна и продухваема конструкция и добиват вид на културни насаждения. Полезащитните горски пояси в Добруджа заемат 1,6% от обработваемата ѝ площ. Те са с височина от 14 до 18 метра. Спират вятъра, снегът остава в полето и по този начин влияе позитивно на посевите. Увеличават добивите, защото под снежната пелена посевите имат постоянна температура от 4 градуса над нулата. Наличието им и тяхното благотворно влияние предизвиква завистта на земеделските стопани в Северна Добруджа, която се намира в Румъния, защото там няма полезащитни горски пояси³².

До края на 1956 г. в Добруджа има 401 ТКЗС-та, 11 ДЗС-та и 27 МТС-та. Кооперирана е 4 685 843 дка (91%) от обработваемата земя. В МТС-тата има 4 877 трактора (приравнени на 15 к.с.), 2 202 комбайна и значителен брой други земеделски машини и едър инвентар. Механизираността на основните земеделски дейности е около 80%, като за отделни видове и общо за някои добруджански околии той е по-висок. 95 % от обработваемите площи се засяват със специални сортови семена, които се доставят от 18 ТКЗС-та и 6 ДЗС-та. Батовската напоителна система напоява площ от 5 000 дка, Дуранкулашката – 5 000 дка и Шабленската – 9 000 дка. От 31 микроязовира се напояват 4 465 дка. Построените в източната част на Добруджа 5 тръбни кладенеца се използват за напояване на зеленчукови градини³³.

През 1956 г. общата посевна площ в областта възлиза на 3 581 579 дка, като от нея със зърнени култури са 2 769 309 дка, с технически култури – 318 255 дка, със зеленчуци, картофи, дини и пъпеши – 21 196 дка и с фуражни култури –

³⁰ ДА – Добрич, ф. 1 085, оп. 1, а. е. 35, л. 1 -7; Работническо дело, бр. 286, 12 октомври 1956.

³¹ Работническо дело, бр. 286, 12 октомври 1956.

³² Нова добруджанска трибуна (Добрич), бр. 11, 22 януари 2017.

³³ Работническо дело, бр. 286, 12 октомври 1956.

427 616 дка. През с. г. се добиват 226 493 т. пшеница (13,1% от получените 1 717 228 т за страната, царевица – 163 353 т (15,4% от получените 1 055 539 т за страната) и слънчоглед – 27 729 т (15, 42% от получените 192 742 т за страната)³⁴.

През 1956 г. при неблагоприятни климатични условия от основните зърнени култури в добруджанските околии се получават следните средни добиви от декар: пшеница 144,6 кг, царевица – 187 кг и слънчоглед 113 кг. За страната те са: пшеница 124,6 кг, царевица – 132,9кг и слънчоглед – 97,6кг³⁵. Това показва че добивите в Добруджа са по-високи от тия в страната като цяло. Но като се направи съпоставка с получените през 1943 – 1944 г. в областта, се вижда, че увеличението е съвсем малко, при това климатичните условия за сравняваните години са почти еднакви. Въпреки прилагането на регламентирани в Постановлението за Добруджа агротехнически мероприятия, на този етап все още средните добиви от основните зърнени култури зависят от климатичните условия. Като сравним получените средни добиви от пшеницата в Добруджа през 1956 г. с тези които се получават: в Румъния – 105 кг, Унгария – 150 кг, Чехословакия – 210 кг, Полша – 161 кг, Югославия – 150 кг и ГДР – 300 кг. Това са социалистически страни по това време. В някои западноевропейски държави добивите са следните: Великобритания – 319 кг, Австрия – 223 кг, Швеция – 240 кг, ФРГ – 289 кг, Турция – 87 кг. От тези данни се вижда, че добивите в Добруджа през 1956 г. са по-високи, от колкото тези в балканските страни, но са по-ниски от онези, в западноевропейските държави с развито селско стопанство³⁶.

Постановлението за Добруджа е практическо ръководство за социалистическо модернизиране на селското стопанство в областта, което се основава единствено на опита на съветското колхозно селско стопанство и постиженията на съветската аграрна наука. Въпреки изградените полезащитни горски пояси, прилаганата агротехника, постигната степен на механизация на основните земеделски дейности, на ползотворната дейност на Добруджанският селскостопански научноизследователски институт край Генерал Тошево, не се получават високи средни добиви от основните зърнени култури и по този начин до края на 1956 г. продоволственият проблем в страната остава неразрешен. Надграждането,

³⁴ Статистически годишник на Варненски окръг (1950 – 1956 г.). С., 1957, с. 57, 66; Статистически годишник на Русенски окръг (1950 – 1956 г.). С., 1957, с. 34, 39; Статистически годишник на НРБ за 1956 г. С, 1957, с. 48.

³⁵ Статистически годишник на Варненски окръг (1950 – 1956 г.)..., 2 с. 48, 63; Статистически годишник на Русенски окръг (1950 – 1956 г.)..., с. 37; Статистически годишник на НРБ за 1956 г..., с. 46.

³⁶ Пак там.

което се получава след това през годините благодарение на осъществената концентрация и специализация на селското стопанство в Добруджа, довежда до неговото разрешаване.

REFERENCES:

Gerdzhikov, K 2012, Dobrudzha. 236. Dobrich. (in Bulgarian)

Zanov, I 2004, „The Silistra region in Nova Dobrudzha”. *The private property in Dobrudzha in the decade after 1944. Archival data for the Silistra, Tutrakan and Dulovo district*, Sofia, pp. 104 – 125 (in Bulgarian).

Migeв, V 1988a, „The Dobrudzha transformation plan (1951 – 1956)”. *Collection in honor of academician Hristo Hristov*. Sofia. pp.153 – 164 (in Bulgarian).

Migeв, V 1990b, „The Socialist reorganization and development of agriculture in Southern Dobrudzha (1944 – 1984)”. *In the history of Dobrudzha, Trace and Macedonia*. Notices of the Institute of History. T. XXX. Sofia. pp. 187 – 234 (in Bulgarian).

Nedkov, Ts 1989a, “The plan for transformation of Dobrudzha and beginning of the realization March – December 1951)”. *Dobrudzha*, 6, pp. 145 – 158 (in Bulgarian).

Nedkov, Ts 1991b, „The realization of the plan for transforming Dobrudzha in 1952 – 1954”. *Dobrudzha*, 8, pp. 147 – 158 (in Bulgarian).

Correspondence address:

Tsvetolin Nedkov – Associate professor, PhD

Regional Historical Museum – Dobrich

18 Konstantin Stoilov Str, 9300 Dobrich

Tel.:(+359) 0886 992129

E – mail: z_nedkov@abv.bg